

**Tanulmány a “BBA-5.4.5/17-2020-00001 - Komplex
hazatérési és reintegrációs program
emberkereskedelem áldozatai számára” című projekt II.
komponensének (hazatérési és reintegrációs támogatás)
tapasztalatairól**

*Készült a “BBA-5.4.5/17-2020-00001 - Komplex hazatérési és reintegrációs program emberkereskedelem
áldozatai számára” című projekt keretében.*

Készítette: Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM), 2023

A kézikönyvben leírtak a szerző nézeteit tükrözik, azok nem tekinthetők a Belügyminisztérium vagy az Európai Bizottság hivatalos állásfoglalásának, ők nem tehetőek felelőssé az abban foglaltakért

Tartalomjegyzék

BEVEZETŐ.....	4
AZ IOM SZEREPE AZ ÁLDOZATSEGÍTÉSBEN.....	5
A PROJEKT KERETÉBEN NYÚJTOTT TÁMOGATÁS.....	7
A PROJEKTMEGVALÓSÍTÁS SORÁN AZONOSÍTOTT FŐBB KIHÍVÁSOK.....	15
A PROJEKT FŐBB EREDMÉNYEI ÉS JÓ GYAKORLATOK.....	19
KAPCSOLAT	24

BEVEZETŐ

A Nemzetközi Migrációs Szervezet (továbbiakban IOM) budapesti irodája 2021. július 1. és 2023. március 31. között valósította meg a *“BBA-5.4.5/17-2020-00001 - Komplex hazatérési és reintegrációs program emberkereskedelem áldozatai számára”* című projektet a Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli és Állampolgársági Főosztályával, valamint a Belügyminisztérium Társadalmi Felzárkózásért Felelős Helyettes Államtitkárságával együttműködésben az Európai Unió Belső Biztonsági Alapjának és a Belügyminisztérium társfinanszírozásával.

A projekt reagált az emberkereskedelem külföldön azonosított magyar áldozatainak biztonságos hazautaztatásának igényére, valamint a hazai áldozatsegítő- és ellátórendszer szolgáltatásait kiegészítve anyagi támogatást nyújtott a hazatérő áldozatoknak a társadalomba történő sikeres és fenntartható visszailleszkedés érdekében. Az áldozatoknak nyújtott hazatérési és reintegrációs támogatáson kívül a projekt innovatív megoldást kínált azon áldozatok reintegrációjának támogatására és követésére, akik valamilyen okból kifolyólag nem vettek igénybe védett házas elhelyezést. Az áldozatok sikeres és fenntartható reintegrációjának érdekében a támogatást az IOM által foglalkoztatott szociális munkások nyújtották.

A projekt kiegészítő célja volt, hogy megfelelő információkkal lássa el az áldozatokat és ezáltal javítsa a rendelkezésre álló szolgáltatások kihasználtságát és a reintegráció eredményességét. Ennek érdekében nyomtatott és elektronikus tájékoztató anyagok készültek, Végezetül, a projekt célul tűzte ki a magyarországi áldozatirányítási és áldozatsegítési eljárásrend támogatását a projekt gyakorlati tapasztalatain alapuló *„Modellprogram”* felvázolásával, valamint utánkövető rendszer kidolgozásával. Az alábbiakban a projekt e komponensének fő tapasztalatait mutatjuk be.

AZ IOM SZEREPE AZ ÁLDOZATSEGÍTÉSSEN

Az IOM kormányközi szervezet, amely 1951-ben jött létre és mára vezető szerepet tölt be a migráció területén, és szorosan együttműködik a kormányzati, kormányközi és nem-kormányzati szervezetekkel. Az IOM 2016 óta egyben az ENSZ migrációs ügynöksége. A szervezet több mint 150 országban vállal szerepet a humánus és rendezett migrációs folyamatok előmozdításában. Feladatai közé tartozik, hogy támogassa a nemzetközi együttműködést a migrációval kapcsolatos területeken, felderítse a problémák gyakorlati megoldásait, valamint humanitárius segítséget nyújtson a migrációban érintett csoportoknak.

Az IOM 1999 óta valósít meg emberkereskedelem elleni projekteket Magyarországon. 2005-ben együttműködési megállapodást írt alá a magyar kormánnyal az emberkereskedelem áldozatainak támogatására vonatkozóan. A szervezet 2008 óta tagja a Nemzeti Emberkereskedelem Elleni Koordinációs Mechanizmusnak, illetve azzal párhuzamosan működő civil kerekasztalnak is. [Az IOM emberkereskedelem külföldön azonosított magyar állampolgárságú áldozatok hazatérésében és reintegrációjában nyújt segítséget magyar kormányzati és nem-kormányzati szervezetekkel szoros együttműködésben.](#) Emellett aktív szerepet vállal a nemzetközi áldozatirányítási mechanizmusok kiépítésében és fejlesztésében. Az emberkereskedelem elleni figyelemfelhívó és tájékoztató kampányok végrehajtása vonatkozásában az IOM értékes nemzetközi és hazai tapasztalatokra támaszkodhat.

Az IOM globális, regionális és helyi tapasztalatai kiterjednek az emberkereskedelem elleni küzdelemmel, illetve az áldozatoknak nyújtott hazatérési és reintegrációs programjainak megvalósításával kapcsolatban. Jól működő kapcsolatrendszer áll rendelkezésére és folyamatos az együttműködés a szakterületen működő hatóságokkal és civil szervezetekkel világszerte.

Az IOM budapesti irodája több hasonló projektet is megvalósított már, és a beszámolóban taglalt projekt is számos, az IOM által működtetett hazatérési és reintegrációs projektre épül. A projekt közvetlen előzményének tekinthető az IOM által 2015 és 2018 között, svájci állam finanszírozásában megvalósított *“Piloting Comprehensive Return and Reintegration Assistance for Hungarian Victims of Trafficking”* című projekt. Ennek keretében 10 külföldről hazatérő magyar áldozat részesült reintegrációs támogatásban. A résztvevő kedvezményezettek innovatív és átfogó támogatási szolgáltatási csomagot kaptak, amely moduláris volt, és így az egyéni igényekhez igazítható.

Az IOM budapesti irodája a jelen projekt 2021-es kezdetét megelőző 5 évben évente átlagosan 10 külföldön azonosított áldozat hazatérésében és reintegrációjában működött közre, amely ügyek elsősorban az célszágbeli IOM irodákon keresztül jutottak el hozzánk. A jelen projekt keretében folytatott hazatérési és reintegrációs tevékenységhez kapcsolódó tapasztalatok továbbra is ezt a tendenciát erősítik meg.

Az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2020–2023 közötti nemzeti stratégiáról, valamint annak végrehajtását szolgáló, 2020–2021 közötti időszakban végrehajtandó intézkedési tervről szóló 1046/2020. (II. 18.) Korm. Határozat feladatként szabta meg az emberkereskedelem külföldön azonosított magyar állampolgár áldozatai számára szolgáló egységes áldozatirányítási eljárásrend kialakítását. A kialakított eljárásrendben egyértelműen nevesítésre került és kiemelt szerepet kapott az IOM, mint a hazatérés megszervezésében és finanszírozásában kulcsfontosságú szereplő.

A beszámolóban taglalt projekt befejeztével az IOM budapesti irodájának jelenleg nem áll rendelkezésre újabb forrás a külföldön áldozattá vált magyar állampolgárok hazatérésének és itthoni visszailleszkedésének segítésére, erre erőforrást csupán az egyéb IOM irodák által folytatott Támogatott Önkéntes Hazatérési és Reintegrációs Programok (Assisted Voluntary Return and Reintegration Programme – AVRR) nyújtanak. Az IOM budapesti irodája folyamatosan keresi a lehetséges finanszírozási forrásokat ahhoz, hogy a külföldön áldozattá vált magyar állampolgároknak minél kiterjedtebben és stabilabban tudjon segítséget nyújtani a jövőben is.

A PROJEKT KERETÉBEN NYÚJTOTT TÁMOGATÁS

A projekt keretében nyújtott támogatás két elemre bontható: hazatérési és reintegrációs támogatásra.

A hazatérés többféle módon is megtörténhetett: a jelen projekt keretében; a külföldi IOM iroda által működtetett Támogatott Önkéntes Hazatérési és Reintegrációs Programon keresztül; más helyi segítő szervezetek támogatásával. Ha az áldozat nem az IOM segítségével tért haza, az nem jelentett kizáró tényezőt a reintegrációs programba való bekerülésre. Ehhez pusztán a hazatérést követően fel kellett vennie velünk a kapcsolatot és jelezni ezirányú szándékát. Ilyen esetekben vontunk be a programba már Magyarországon tartózkodó áldozatokat is.

A hazatérési és reintegrációs támogatás komponens keretében a következő tevékenységekre, lépésekre került sor a projektben miután az IOM budapesti irodájához jelzés érkezett egy potenciális ügyfél kapcsán valamely partnerszervezettől (jellemzően helyi IOM irodától, magyar konzulátustól vagy helyi civil szervezettől) a projektidőszak alatt.

1. A potenciális áldozatról legtöbbször emailen, de olykor telefonon is érkezett jelzés külföldi IOM irodától, konzuli szolgálattól vagy helyi segítő szervezettől. A projektben dologzó szociális munkás kollégák ilyenkor nem csak a referáló szervvel egyeztettek, hanem minél előbb a potenciális áldozattal is lefolytattak egy azonosító beszélgetést, lehetőség szerint videóhívás formájában, az IOM belső protokollja alapján, melynek végén megállapításra kerülhetett, hogy valóban kizsákmányolás áldozatáról van-e szó. Volt, amikor a kinti hatóságok már hivatalosan is áldozatként azonosították a magyar állampolgárt, mire a hazatérés kapcsán beérkezett hozzánk a referálás. Ilyen esetekben külön azonosító beszélgetést nem folytattunk le velük, hanem rögtön sor került a szükségletei és hazatéréshez kapcsolódó esetleges kockázatok felmérésére.
2. A fentieket követően potenciális ügyfelek **indulás előtti tanácsadásban** részesültek és megtörtént **a szükségletek előzetes felmérése**, illetve **kockázatelemzést** végeztünk. Ebben a fázisban került felmérésre, hogy az áldozatnak szüksége van-e a hazatérést követően védett házas elhelyezésre, illetve, ha igen, akkor hajlandó-e ilyen szállásra menni és elhelyezhető-e ott (pl. aktív szerhasználat kizáró ok lehet, ez esetben először rehabilitáció/elvonókúra volt szükséges). Amennyiben az lehetséges volt, az IOM budapesti irodája **felvette a kapcsolatot valamelyik védett házat üzemeltető itthoni szervezettel és megszervezte az elhelyezést**.

A megfelelő védett/átmeneti szállás kiválasztásánál a következő szempontokat kellett figyelembe venni:

- a szállás földrajzi elhelyezkedése,
- biztonsági szempontok,
- a szállás fogadóképessége/szabad helyek száma,
- az áldozat személyes helyzete és igényei.

Az indulás előtti tanácsadás keretében az áldozat, az IOM budapesti irodája és a magyarországi fogadó szervezet között megtörtént a kapcsolatfelvétel, annak érdekében, hogy az áldozat az anyanyelvén első kézből kapjon részletes és naprakész információt a programban való részvételről, a hazatérésről és a reintegrációról. A megfelelő tájékoztatás hozzájárult, hogy elkerüljük a félreértéseket és csalódásokat, valamint kezeljük az áldozatok elvárásait a hazatéréssel kapcsolatban.

3. Amennyiben az ügyfél jogosult volt rá, részt is kívánt venni a programban és a hazautazását az IOM szervezte, **Önkéntes Hazatérési Nyilatkozat** került aláírása. A hazatérést támogató komponens keretében **teljeskörű anyagi és logisztikai támogatást** nyújtottunk az áldozatoknak a helyi IOM irodák segítségével, amely magában foglalta az **indulás előtti tájékoztatás biztosítását, az utazás megszervezését**, továbbá ha szükséges volt, **akkor az úti okmányok beszerzését, az indulás előtti orvosi vizsgálatot, a kísérő, illetve orvoskísérő biztosítását, a repülőjegy megvásárlását, az indulási, tranzit és érkezési asszisztencia, valamint a szárazföldi (tovább)szállítás biztosítását**.
4. A hazatérést követően megtörtént a **szükségletek részletes felmérése**, és **érkezés utáni interjú** készült az ügyféllel. A szükségletek felmérése során külön figyelmet fordítottunk a **pénzügyi támogatás szükségességének felmérésére**. Feltérképezésre került, hogy az áldozat milyen egyéb szolgáltatásokból részesül (pl. célország által működtetett hazatérési és reintegrációs támogatás), mely alapján megállapításra került a reintegrációs támogatás összege kiegészítő jelleggel. Az áldozat a megfelelő tájékoztatást követően **Együttműködési Megállapodást** írt alá az IOM-mel és védett/átmeneti szállás esetén a partnerszervezettel is, amely tartalmazta a programban való részvétel és a reintegrációs támogatáshoz való hozzáférés feltételeit, valamint a reintegrációs támogatás összegét. A reintegrációs támogatásban való részesülés feltétele volt, hogy a kedvezményezett szoros kapcsolatot tartson és együttműködjön az IOM-mel és/vagy a befogadó intézménnyel a reintegrációs folyamat teljes ideje alatt.
 - a. A program kedvezményezettjei a projekt keretében **reintegrációs támogatásban** részesülhettek, amelyhez természetbeni juttatás formájában jutott hozzá a kedvezményezett, és valamilyen előre meghatározott reintegrációs célra tudta felhasználni, amely támogatta a közép és hosszú távú reintegrációját. A reintegrációs támogatás a következő közép-hosszútávú reintegrációs célokat szolgáló termékekre és szolgáltatásokra volt fordítható: *lakhatás rendezése (bérlés,*

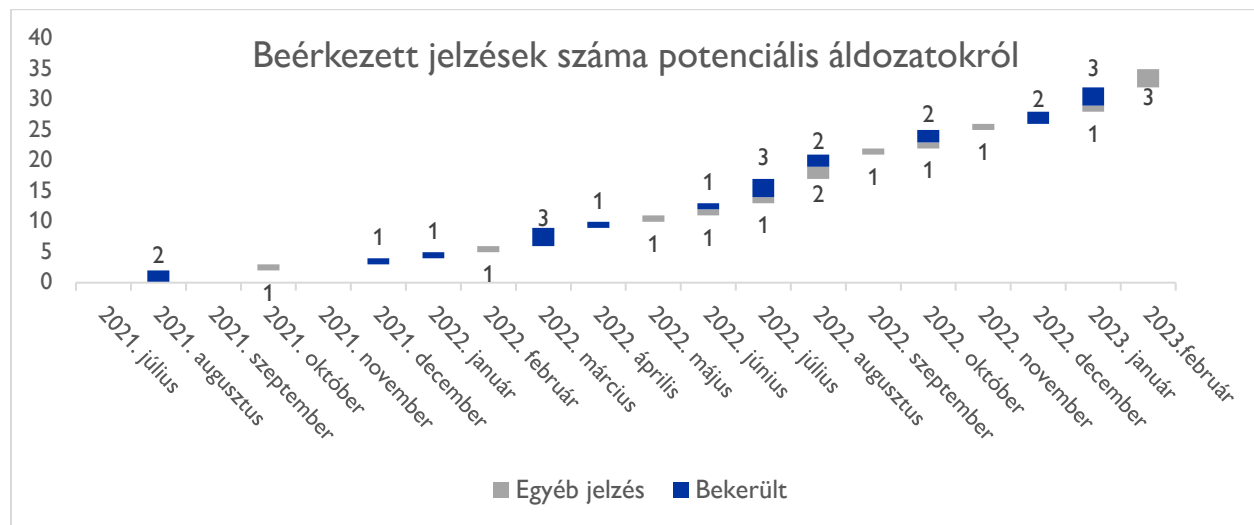
vásárlás, intézményi keretek közötti térítéses lakhatás, meglévő ingatlan felújítása - felújítással kapcsolatos termékek vásárlás, munkadíj, rezsidíj), háztartási termékek (bútor, alapvető háztartási gépek), képzés-tanulmányok díja (pl. jogosítvány, nyelvtanfolyam, OKJ-s tanfolyam, stb.), fizetés kiegészítés, egészségügyi költségek (pl. fogászat, nőgyógyász, szűrés, védőoltás, gyógyszer, pszichológus, pszichiáter, térítéses rehabilitáció, szemüveg, TB, stb.), jogi tanácsadás/képviselő díja, ügyvédi/közjegyzői munkadíj, tartozás/adósság rendezés (OEP, közüzemi tartozás, telefonszámla, személyi hitel, a programba való felvétel előtt keletkezett szabálysértési bírságok rendezése, stb.), utazási költség (pl. bérlet, vonat/buszjegy, stb.). A reintegrációs támogatást hazatérést követően egy éven belül tudta felhasználni a kedvezményezett (nem meghaladva a projekt időtartamát). Indokolt esetben az egy éves időtartam meghosszabbítható volt.

- b. A hazatérést követően a kedvezményezettek **egyszeri természetbeni szükségletalapú támogatás**ban részesültek, melyet a következő célokra lehetett felhasználni: *élelmiszer, speciális étrend, higiéniai, tisztálkodási szerek, tisztítószerek, gyógyszer, bérlet/jegy - helyi közlekedés (munkavégzés, ügyintézés), utazási költség (kapcsolattartás, tárgyalásra utazás, védett/átmeneti szállásra utazás).*
 - c. A program kedvezményezettjei **kisebb összegű készpénzes támogatás**ban is részesültek 6 hónapon keresztül, amely szabadon volt felhasználható. Ezt a támogatást kisebb részletekben (heti/kétheti/havi) kapták meg a szociális munkás felmérése alapján. Ez a támogatás két célt szolgált: egyrészt a napi személyes szükségletek fedezését, mivel a külföldről hazatérő áldozatok nem rendelkeztek jövedelemmel vagy megtakarítással, és általában a családjuk sem tudta anyagilag támogatni őket. A projekt azzal a kezdeti feltételezéssel élt, hogy ez a hat hónapos időszak elegendő lehet, hogy az áldozat munkába álljon, és ezt követően fenn tudja tartani magát. A kis összegű költőpénz másik célja az volt, hogy a kedvezményezettek megtanuljanak bánni a pénzzel, ami a hosszú távú sikeres reintegráció egyik feltétele.
5. A hazatérést követően megtörtént a **Reintegrációs Terv** összeállítása, melyet a kedvezményezett az IOM-mel vagy a befogadó intézménnyel közösen állított össze. Ebben lefektetésre kerültek a kedvezményezett reintegrációval kapcsolatos céljai és tervei, valamint egy cselekvési terv, arra vonatkozóan, hogy ezeket hogyan fogja megvalósítani együttműködésben az IOM-mel vagy a befogadó intézménnyel. Amellett, hogy telefonon keresztül napi szintű kapcsolatban voltak velük, a projekt keretében foglalkoztatott **szociális munkások minden kedvezményezettet rendszeresen látogattak is**, függetlenül attól, hogy védett szálláson kerültek elhelyezésre vagy sem a hazatérést követően. A

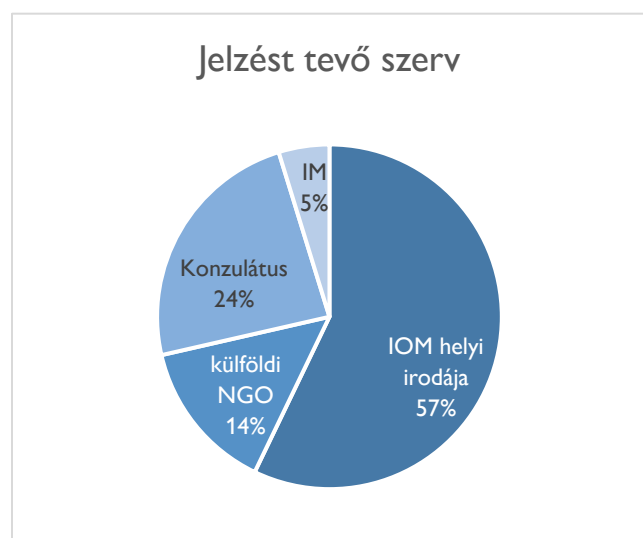
szociális munkás kollégák a szociális támogatáson túl, segítettek az ügyintézésben, többek közt az EKAT regisztrációban, feljelentés megtételében, valamint tartották a kapcsolatot az áldozat segítésében közreműködő helyi szervezetekkel. A kedvezményezettek reintegrációjának folyamatos nyomonkövetésére monitoring interjú formanyomtatványok készültek a projekt keretében azzal a céllal, hogy a hazaérkezést követően, 3 hónappal a hazatérés után, valamint a reintegrációs folyamat lezárásakor felmérjék a kedvezményezett körülményeit és jóllétét.

A projektbe bevont áldozatokkal kapcsolatos főbb statisztikai adatok

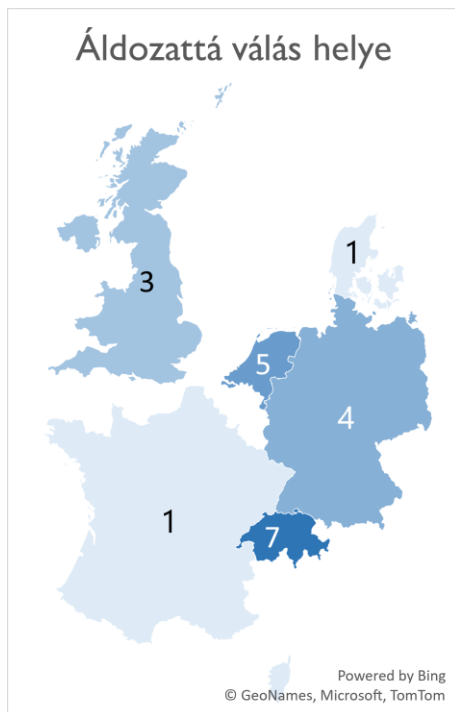
A projekt végrehajtás során az IOM budapesti irodája összesen 35 jelzést kapott különböző, az áldozatokkal potenciálisan kapcsolatba kerülő szervezettől. A 35 személy közül végül összesen 21-en váltak a projekt kedvezményezettjeivé és vehették igénybe az előbbieken felsorolt támogatási formákat. Az IOM budapesti irodája ugyanakkor minden esetben igyekezett a bajba került személyek számára a lehető legmagasabb fokú asszisztenciát (pl. továbbirányítás, más segítő szervezetekkel való összekötés) nyújtani, akkor is ha az adott személyről az azonosító beszélgetést követően végül megállapítást nyert, hogy nem emberkereskedelem áldozata.

A beérkezett jelzések projektidőszakon belüli aránytalan elosztásából jól kitűnik a projektben megvalósított egyéb projektelemek, komponensek (műhelybeszélgetés szervezése a konzuli szolgálat munkatársaival, nemzetközi tapasztalatcserét szolgáló tanulmányutak szervezése, jellemző célországok nemzeti áldozatazonosítási és áldozatsegítési rendszerek tagjainak rendszeres tájékoztatása, célországbeli IOM irodák Támogatott Önkéntes Hazatérési és Reintegrációs Programjainak felfutása) pozitív

hatása, melynek eredményeképpen a jelzések, és így a projektbe bevont személyek száma 2022 tavaszától kezdődően lendült fel. Az IOM budapesti irodája felé jellemzően a helyi áldozatazonosítási és áldozatirányítási rendszerekbe már integráltan bevont helyi IOM irodák tették meg az első jelzést, valamely partnerszervezetük általi referálást követően. A projektbe bekerült kedvezményezettek közel egynegyedéről a célországbeli magyar kirendeltségektől kaptunk jelzést és előfordultak külföldi civil szervezetek általi közvetlen jelzések is, továbbá az Igazságügyi Minisztérium áldozatsegítői ágazatától is kaptunk jelzése egy olyan ügyféllel összefüggésben, aki bár itthon került azonosításra emberkereskedelem áldozataként – az egyik Áldozatsegítő Központban – de a bűncselekményt külföldön követték el ellene.

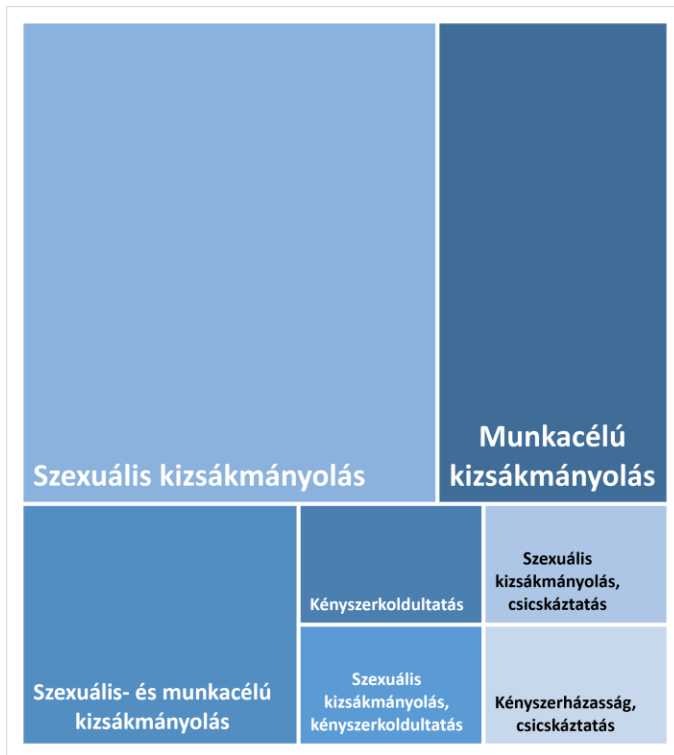
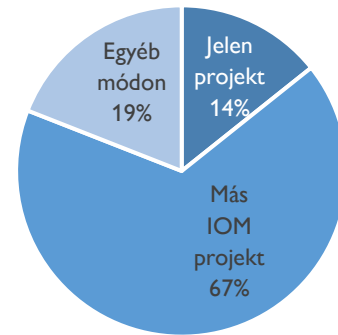

A projektbe bekerült áldozatok mind Nyugat-Európa különböző országaiban váltak bűncselekmény áldozatává. Hét áldozat érkezett haza Svájc-ból, ötven Hollandiából, négyen Németországból, továbbá hárman az Egyesült Királyság területéről. Egy-egy kedvezményezett Dániában, illetve Franciaországban vált áldozattá. A projektbe végül be nem került személyek kapcsán is leginkább ezen országokból érkezett jelzés, de kaptunk referálást az Egyesült Államokból, az Egyesült Arab Emírségekből, Svédországból, Finnországból és Ausztriából is.

A jelenleg a három leginkább érintett célország mindegyikében rendelkezésre áll az IOM helyi irodája által működtetett Támogatott Önkéntes Hazatérési és Reintegrációs Program (AVRR). Ezen programok keretében a külföldön emberkereskedelem áldozatává vált magyar állampolgárok hazautaztatása és itthoni reintegrációjának támogatása is lehetséges.

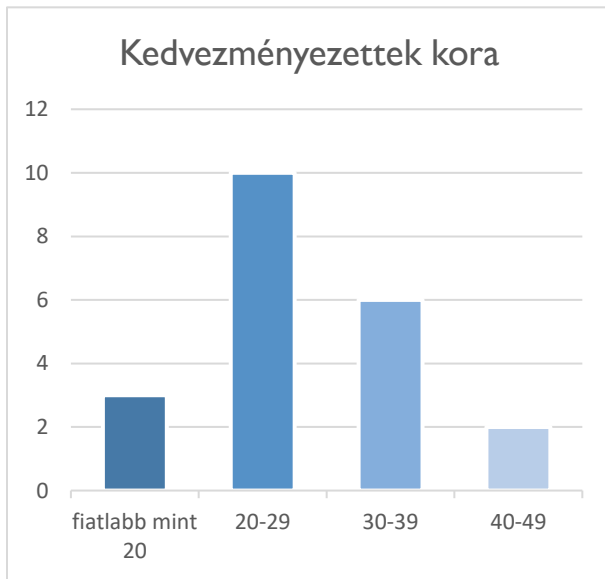
Az IOM irodák AVRR programjainak kitüntetett jelentősége tükröződik abban is, hogy a kedvezményezettek kétharmada ilyen projektek keretében tért haza és csak a többi áldozat esetében volt szükség a jelen projekt pénzügyi erőforrásainak igénybevételére a hazatérés kapcsán. Előfordultak olyan esetek is amikor az áldozat önállóan, családi segítséggel vagy helyi civil szervezet támogatásával tért haza.

Hazatérést finanszírozása

A projekt kedvezményezettjei közül kizárólag szexuális kizsákmányolás áldozatává kilenc személy vált, kizárólag munkacélú kizsákmányolás áldozatává pedig öten. A fennmaradó áldozati kör pedig kényszerkoldultatás, illetve kevert kizsákmányolási formák áldozataként került azonosításra.

A támogatott huszonegy áldozat majd négyötöde (15 fő) nő volt, életkoruk tekintetében pedig jellemzően fiatalok. Hatan párként váltak áldozattá és így is kerültek be a projekt kedvezményezettjei közé. Az áldozatok negyvenhárom százaléka rendelkezett gyermekkel, ők jellemzően Magyarországon tartózkodtak az áldozatok családtagjainál vagy a gyermekvédelmi és gyámügyi intézményrendszer gondozásában álltak.

A projektbe bevont kedvezményezettek közül a segítségnyújtás valamely pontján (jellemzően hazatéréskor, de előfordult, hogy csak a későbbiekben) nyolcan vették igénybe az államilag finanszírozott védett házak szolgáltatásait.

A PROJEKTMEGVALÓSÍTÁS SORÁN AZONOSÍTOTT FŐBB KIHÍVÁSOK

A projekt hazatérési és reintegrációs komponensének végrehajtása során több olyan jellemző és kihívás is felmerült, melyeknek a reintegráció sikerességére gyakorolt negatív hatásai a projekt eredeti tervezésekor még nem merültek fel érdemi kockázatként. A reintegrációs támogatáshoz kapcsolt szoros és közvetlen szociális munka folyamata az áldozatok mindegyikénél feltárta azokat a fő dilemmákat, strukturális problémákat melyek a korábban megvalósított – a támogatott áldozatokkal rövidebb és kevésbé elmélyült kapcsolatban álló, a rendszeres személyes találkozást nélkülöző - projekteknek a működtetése során kevésbé voltak beazonosíthatóak. Az alábbiakban ezeket a kihívásokat és a rájuk adott válaszokat vázoljuk fel.

A projekt idő előtti elhagyása

A szociális munka folyamatos biztosítása ellenére a projekt keretei közt biztosított reintegrációs folyamatot nem minden kedvezményezett tudta végigjárni. Volt, aki röviddel a hazatérést követően előzetes tájékoztatás nélkül távozott lakóhelyéről. Ebben az esetben értesítettük az őt hozzánk referáló szervet, ha esetleg újra felbukkanna a látókörükben, a programba ugyanis vissza tudott volna kapcsolódni, ha azt igényelte volna.

Két kedvezményezett korábbi, áldozattá válásukkal nem összefüggő büntetőügyeik kapcsán a reintegráció egy pontján kaptak jogerős ítéletet, és így büntetés-végrehajtási intézménybe kellett vonulniuk, ezzel együtt pedig értelemszerűen kikerültek a programból.

Továbbá négy olyan kedvezményezett is volt, akik egy idő után, a szociális munkásokkal történt többszöri beszélgetés ellenére sem tartották be az Együttműködési Megállapodásban foglaltakat, különös tekintettel a folyamatos kapcsolattartásra és együttműködésre, így ők egy ponton kizárásra kerültek a projektből.

Adósságok kezelése

A projektbe való bevonás kezdetén elvégzett szükségletfelmérések, kockázatelemzések során sajnos rendre rejtve maradt a kedvezményezettek korábbi adósságainak ténye, annak ellenére, hogy azokra közvetlen módon rákérdeztek a szociális munkás kollégák. A korábbi adósságokról sokszor maguk a kedvezményezettek sem tudtak bevallásuk szerint. Az elkövetői kör, kizsákmányoló családtagok, illetve kisebb mértékben a kedvezményezettek által korábban önhibájukból generált adósságok (bírságok, fizetéselmaradások) a projekt időszakára már rendre végrehajtói szakaszba kerültek és az adósság tényéről az IOM már csak akkor értesült, amikor például a kedvezményezetteket sikerült támogatni abban hogy bankszámlát nyissanak, illetve amikor erre a számlára jövedelem érkezett, amelyek egy része rögtön zárolásra került a végrehajtó

által. A végrehajtói irodákkal való nehézkés, hosszadalmas egyeztetések elhúzódása nagyban nehezítette a reintegrációs folyamat bármilyen érdemi továbbvitelét, ez csak az adósság rendezését követően indulhatott újra. Az adósságok rendezését a projektből csak akkor tudtuk fedezni, hogy ha az közvetlenül az áldozattá válással állt összefüggésben, bármely más esetben más megoldást kellett találnunk a probléma orvoslására. Erre jellemzően akkor volt lehetőség, ha a kedvezményezett jogosult volt igénybe venni más IOM iroda AVRR programjának pénzügyi támogatását, melyet, bizonyos feltételek mellett, ezen adósságok fedezésére is lehetett fordítani.

Anyagi források szűkössége

A projekt keretében rendelkezésre álló anyagi támogatási formák összege és szerkezete sajnos számos esetben nem tudott érdemi perspektívát kínálni az áldozatok számára. Ennek egyik alapvető oka volt, hogy a projekt 2020-ban került megírásra, és 2021 nyarán indult el. Az eltelt időben pedig a Covid-járvány, majd az elmúlt másfél évben tapasztalható emelkedő infláció miatt kialakult gazdasági helyzetben a projekt kezdetén megállíttásra került havi kisösszegű költőpénz összege, mely a hazaérkezést követő hat hónapon keresztül volt igénybe vehető, a jellemzően deprivált, kilátástalan élethelyzetbe visszatérő, természetes családi támogató környezettel egyáltalán nem vagy csak részlegesen rendelkező áldozatok számára elégtelen volt ahhoz, hogy érdemi megélhetést biztosítson egyéb jövedelem hiányában.

A súlyosan traumatizált áldozatoknak hazatérésüket követően elsősorban pszichológiai segítségnyújtására és stabil, biztonságos életkörülmények biztosítására volt szüksége, az ő esetükben folyamatosan igyekeztünk a védett házas elhelyezés irányába asszisztenciát nyújtani, a munkaerőpiacra való visszatérést megalapozó képzéseken való részvétel megszervezése vagy a konkrét munkába állás támogatása csak ezután merülhetett fel reális lehetőségként. A kedvezményezettek jelentős részénél az IOM által nyújtott asszisztenciának jellemzően az akut krízisintervencióra kellett így koncentrálnia és a hosszú távú reintegrációs segítségnyújtás lehetőségei jelentősen beszűkültek. Szintén gyakori problémát jelentett az, hogy az áldozatok számára a kinézett albérletek kaucióját nem tudtuk fedezni a jelenlegi pályázati forrásból a finanszírozási szabályok elégtelensége miatt (kaució, mint potenciális bevétel nem volt elszámolható a projekt keretében), így azt alternatív forrásból – jellemzően más IOM irodák vagy külföldi civil szervezetek által nyújtott pénzügyi támogatásokból – kellett előteremteni.

Kapcsolattartás nehézségei

A projekt szociális munkás kollégák a hazatérést követően is folyamatosan igyekeztek személyesen, telefonon és a közösségi média csatornáin keresztül is tartani a kapcsolatot az áldozatokkal. A sokszor hátrányos helyzetű települések szegregált településrészeibe visszatérő áldozatokat munkatársaink személyesen is igyekeztek felkeresni, hogy segítsék őket ügyeik intézésében (például Áldozatsegítő Központba kísérés EKAT-regisztráció elvégzésére, rendőrségre

kísérés feljelentés megtétele érdekében, bankfiókba szállítás számlanyitás érdekében, stb.). Amennyiben szükség volt rá, mobiltelefon-beszerezésekre is sor került. Egyes kedvezményezettek esetében sajnos azonban a stabil élethelyzet hiánya okozta gyakori tartózkodási hely-váltás, vagy a kapott telefonok elvesztése olykor megnehezítette a segítő munka folyamatosságának fenntartását, a projektbe bevont áldozatok nyomonkövetését.

Ezeket a kihívásokat úgy próbáltuk meg kiküszöbölni, hogy folyamatosan jeleztük a kedvezményezetteknek a védett házban való elhelyezés lehetőségét, mellyel azonban csak töredékük élt.

Áldozatok ismeretségi, családi környezete – védett házas elhelyezés

A projektben kedvezményezetté vált áldozatok az esetek jelentős részében hazatérésükkor nem kívánták igénybe venni a védett szálláson való elhelyezés lehetőségét, és korábbi otthoni, családi környezetükbe tértek vissza. Sajnálatos módon az esetek kísérése során többször előfordult, hogy ez a családi, ismeretségi kör is megpróbálta kihasználni az áldozat sérülékenységét. A projekt támogatásainak felhasználásában ezek a személyek gyakran gátló, akadályozó tényezőként léptek fel, ők kívántak döntést hozni az áldozatok számára fenntartott támogatások sorsáról, nem támogatták őket önálló életvitelüknek és egzisztenciájuknak kialakításában, és gyakran léptek fel a védett szállás utólagos igénybevétele irányába tett erőfeszítéseinkkel szemben is.

Védett házas elhelyezés természetesen nem tehető kötelezővé, ugyanakkor az áldozatok visszatérése azokba a toxikus kapcsolati hálózatokba, amelyben eredeti viktimizációjuk is megtörtént, jelentősen csökkentették a kedvezményezettek esélyét arra, hogy az esetleges újbóli áldozattá válást sikeresen elkerülhessék.

A legtöbb hazatérő kedvezményezettnek szüksége lett volna pszichoszociális támogatásra az átélt traumák feldolgozása kapcsán, mely abban is segítette volna őket, hogy mentálisan is felkészüljenek a munkaerőpiacra történő sikeres visszatérésre. Sok esetben ettől a fajta támogatástól elzárkóztak a kedvezményezettek, nem függetlenül a mentális egészséggel kapcsolatos segítségkérés tabusítása miatt. Azon ritka esetekben, amikor a kedvezményezett nyitott volt pszichológus segítségének igénybevételére, legtöbbször a helyi Áldozatsegítő Központot kerestük meg, ahol ez a szolgáltatás ingyen elérhető volt számukra.

Kiinduló hátrányok a(z) (re)integráció útjában

A projekt elején elvégzett kockázatelemzés és szükségletfelmérés sajnálatos módon több esetben is feltárt olyan körülményeket melyek kezelése és megoldása túlmutatott a projekt keretében rendelkezésre álló erőforrások általi kereteken. A halmozottan hátrányos helyzetű települések szegregátumaiba visszatérő áldozatok alacsony, befejezetlen iskolázottsági szintje, megélhetési vagy konkrét fizikai fenyegetettsége, fennálló adósságaik, az ellenük folyó hatósági eljárások vagy

gyermekelhelyezési intézkedések olyan hosszú távú és kiterjedtebb intézményi kereteket igénylő segítség meglétét feltételezik, melyeket projekt keretek közt nehéz hatékonyan kezelni. A jelen projekt keretében kínált, az áldozatok reintegrációját segítő szociális munka ezekben az esetekben gyakran az azonnali krízisintervenciók sorozatává kellett, hogy váljon. A mentális egészséggel kapcsolatos problémák kezeletlensége, illetve a helyi szintű ellátórendszer hiányossági, a karitatív támogatási formák szűkössége rendre nehézséget gördítettek az érdemi és követhető reintegrációs pályák felrajzolása elé, elsősorban azon kedvezményezettek esetében, akik nem vették igénybe a védett szálláson való elhelyezés lehetőségét.

Arra is volt példa, hogy áldozatok egyes veleszületett tulajdonságaival (nemzetiségi, etnikai hovatartozás, szexuális identitás) összefüggésben az egyenlő bánásmód követelményének megsértését kellett, hogy érzékeljük egyes szolgáltatók vagy intézményi szereplők részéről. A jövőbeli érzékenyítés ezen szolgáltatók, illetve a jelzőrendszeri tagok esetében kiemelt fontosságú.

Túl szűk kedvezményezetti kör

A projektben alkalmazott támogatási formákat a közvetlen kedvezményezettek tudták csak igénybe venni, ugyanakkor előfordult, hogy a hazatérésüket követően a kedvezményezetteknek gondoskodniuk gyermekeikről is. Ezekben az esetekben a gyermekek jólléte nem elválaszthatatlan az áldozat reintegrációjának sikerességétől. Akkor azonban, amikor munka hiányában csak az állami családtámogatásokra számíthat a (legtöbb esetben) egyedülálló szülő, minden extra erőforrás segítség lehet, hogy gyermeke megfelelő fejlődése és jólléte biztosítva legyen. A projekt keretében elérhető nagyszámú reintegrációs támogatást azonban közvetlenül a gyermekek nem tudták igénybe venni. Ezt a hiányosságot igyekezett kompenzálni a szociális munkás kollégák eszköztára, akik például az iskoláztatás megszervezésében, vagy a gyermekek hazagondozásában nyújtottak támogatást.

Jelzőrendszeri, gyermekvédelmi és szociálisellátórendszerbeli szereplők tudásának és tudatosságának hiányosságai

A projektbe kedvezményezettként bevont áldozatokkal folyó szoros szociális munka folyamatában több alkalommal is előfordult hogy a helyi gyermekvédelmi és szociális ellátórendszer szereplői ismerték a kedvezményezettünk áldozati státuszát, sérülékeny helyzetét és a kizsákmányolás tényét, mégsem kezelték kellő komolysággal és odafigyeléssel az ügyeiket. Főleg azon áldozatok esetében merült ez fel, akik már itthon is szexuális kizsákmányolás áldozatává váltak. A korábban már említett érzékenyítés és ismeretterjesztés az emberkereskedelem jellemzői, veszélyei és az áldozatok számára szükséges támogatások kapcsán elengedhetetlen ahhoz, hogy a hazatérő (sokszor traumatizált) áldozatok valódi segítséget kapjanak a reintegrációjuk során a szociális ellátórendszer tagjaitól is.

A PROJEKT FŐBB EREDMÉNYEI ÉS JÓ GYAKORLATOK

A korábban felvázolt kihívások mellett voltak olyan rendszerint gördülékenyebben folyó támogatási elemek, partnerségi jó gyakorlatok, amelyek nagyban hozzájárultak a projektbe bevont kedvezményezettek érdemi segítéséhez.

Biztonságos hazatérés megszervezése

Ahogy már azt korábban írtuk, az IOM több évtizedes gyakorlattal és infrastruktúrával rendelkezik ahhoz, hogy biztonságosan hazajuttassuk a külföldön áldozattá vált magyar állampolgárokat. A legtöbb esetben a hazatérés megszervezése és az ezzel kapcsolatos pénzügyi erőforrások megteremtése kihívást jelent a külföldi áldozatsegítő szervezetnek. Ebben tudott a jelen projekt keretében és, bizonyos keretek közt és feltételek mellett, a jövőben is az IOM támogatást biztosítani Támogatott Önkéntes Hazatérési Programjain keresztül.

Többletforrások a reintegráció támogatására

A már többször említett, külföldi IOM irodák által működtetett Támogatott Önkéntes Hazatérési és Reintegrációs Programokon keresztül a hazatérők pénzügyi reintegrációs támogatásra is jogosultak lehetnek. Ezek a programok nem minden országban, de a magyar áldozatok által leginkább érintett célországokban (Svájc, Hollandia, Németország) jelenleg rendelkezésre állnak. Így ezen programokon keresztül hazatérő kedvezményezettek igénybe tudták venni ezeket a többletforrásokat, hogy a reintegrációjuk folyamatát átlendítsék a korábban már taglalt nehézségeken.

EKAT-regisztráció leszerzése és támogatása

A külföldről hazatérő, a védett szállások szolgáltatásait igénybe nem vevő vagy egyéb módon az azonosítást és EKAT-regisztrációt végző szervezetekkel kapcsolatba nem kerülő áldozatok azonosítása rendszerint elmaradt a projektet megelőző időszakban. A projekt keretében a kedvezményezetti körbe bevont áldozatok kapcsán ugyanakkor az IOM szervezésében, rendszerint valamelyik Áldozatsegítő Központtal vagy egyéb, a jogszabályban meghatározott azonosítást végző szervvel együttműködésben megvalósulhatott az áldozatok EKAT azonosítása és regisztrációja, ezzel is hozzájárulva a hazai áldozatsegítő rendszer fejlesztéséhez. Hiszen minél több adat áll rendelkezésre, annál hatékonyabban tudnak működni az áldozatok számára elérhető szolgáltatások.

Szociális munka és pénzügyi támogatás

A látókörünkbe kerülő áldozatok jelentős része nem kívánta védett szállás szolgáltatásait igénybe venni vagy hamar távozott onnan ezzel pedig – a jelen projekt nélkül - ezen traumatizált áldozatok

eltek volna bárminemű szakosított segítségnyújtástól. A projekt kedvezményezettjeinek visszajelzése alapján elmondható, hogy a szociális munkás kollégákkal való kapcsolat egy biztonsági hálót adott számukra, akkor is, ha a személyes találkozásra csak pár hetente került sor. Emellett a projektben számukra elérhető pénzügyi forrás is lehetőséget adott arra, hogy érdemben el tudjanak kezdeni gondolkozni jövőjük pozitív alakításán.

Munkaerőpiaci készségek fejlesztése

A projekt egyik célja volt, hogy a kedvezményezetteket támogassa a munkaerőpiacra történő visszatérésre, akár készségek fejlesztésével, akár önéletrajzírással és állásinterjúra való felkészítéssel. Több olyan kedvezményezett is beiratkozott OKJ-tanfolyamra, melynek díja a reintegrációs támogatásból került fedezésre, közülük végül egy valaki végezte el a többhónapos képzést, aminek végén sikeres vizsgát is tett. A tanfolyam hónapjai alatt a szociális munkás volt az, aki folyamatosan biztatta és támogatta az órákon való részvétel kapcsán, folyamatosan tartotta a kapcsolatot a képzőkkel, követte a kedvezményezett haladását és segítette a vizsgafolyamatban. A tanfolyamon való részvétel ugyanis felelősséggel és kööttségekkel járt, melyet az ügyfél nehezen élt meg és egyedül, támogatás nélkül nem is fejezte volna azt be.

Több esetben munkaruha, illetve munkához szükséges eszközök is beszerzésre kerültek a kedvezményezettek számára elérhető pénzügyi támogatásból.

Állampolgári jogtudatosság és adminisztratív segítségnyújtás

A projektbe bevont kedvezményezettek rendszerint alacsony szintű ismeretekkel bírtak saját jogait illetően, mindezt egy olyan élethelyzetben amikor rendkívül sérülékenyek és traumatizáltságuk okán jogérvényesítő képességük egyébként is alacsony. Tapasztalataink szerint pusztán támogató jelenlétünk is tudott pozitívan hatni arra, hogy a kedvezményezettekkel a közhivatalok, közszolgáltatók és például a végrehajtó irodák ügyintézése gördülékenyebbé váljon. Az áldozatok számára kevésbé ismertek a különböző hivatali útvesztők intézményei, eljárásai vagy akár egy bérlésre kinézett ingatlan tulajdonviszonyainak tisztázását illető szempontok, így hasznos volt számukra, hogy volt olyan támogató személy és szervezet aki segített nekik eligazodni ügyeik intézésében. Az így megszerzett tudást és tapasztalatot pedig remélhetőleg a jövőben, immáron a szociális munkás nélkül is fogják tudni hasznosítani és nagyobb önbizalommal intézni hivatalos ügyeiket.

Büntetőeljárásokkal kapcsolatos támogatás

A projekt egy másik kiemelt célja volt, hogy a kedvezményezetteket segítse a büntetőeljárásokban való részvételben. Fontos kiemelni, hogy a legtöbb kedvezményezett már külföldön, az elkövetőktől való szökést/kimenekítést követően megtette a feljelentést és ügyében a kinti hatóságok megindították a nyomozást. Azonban olyanra is volt példa, hogy sem külföldön, sem

Magyarországon nem tett az áldozat feljelentést, legtöbbször az elkövetőktől való félelem, valamint a traumatikus élmények újraélésének elkerülése végett. Az IOM szociális munkás kollégái minden esetben teljeskörűen elmagyarázták a feljelentés, valamint a büntetőeljárás folyamatát, ezzel is segítve a döntés meghozatalát. Volt olyan áldozat, akik végig elzárkózott ettől a lépéstől, mások esetében el kellett telnie pár hónapnak ahhoz, hogy erre lelkiileg is felkészüljenek. Amikor ez megtörtént, akkor a szociális munkással közösen megtették a szükséges lépéseket.

Arra is volt példa, hogy a kedvezményezettnek vissza kellett utazni a célországba egy sértetti meghallgatásra, ez esetben az utazás magyarországi szakaszának megszervezése szintén a jelen projekt kereteiben került sor, a szociális munkás kolléga kíséretében.

A büntetőeljárásokhoz kapcsolódó segítő tevékenységek kapcsán ezúton is köszönjük a Nemzeti Nyomozó Iroda és az Országos Rendőr-főkapitányság támogatását.

ÖSSZEFOGLALÓ ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A külföldön áldozattá vált magyar állampolgárok hazajuttatásának megoldása és itthoni visszailleszkedésük segítése, a reviktimizációjuk elkerülése érdekében nyújtott támogatás olyan mindenkori feladata az ezzel foglalkozó állami szervezeteknek és nemzetközi szervezeteknek és vállalt tevékenysége az ebben segédkező nyújtó civil szervezeteknek, amelynek volumenében – a rendelkezésre álló áldozati statisztikák és mindennapi tapasztalatok alapján – sajnos a közeljövőben nem várható jelentős szükségletcsökkenés.

Az IOM budapesti irodája és célországbeli partnerirodái ezt a feladatot jellemzően néhány éves időtartamú, projektfinanszírozott programok keretében látják el. E működési és finanszírozási forma jelentős kockázata abban áll, hogy – hiába az egymás utáni projekt megvalósítása során felgyülemelő intézményi tapasztalat - az áldozatsegítési tevékenység nem tud hosszútávúan kiszámítható támogatási formaként funkcionálni olyan módon, hogy nagy bizonyossággal legyen elkerülhető az újra áldozattá válás a kedvezményezettek körében. Ezért a rendelkezésre álló források függvényében megfontolandó, hogy a fentebbi feladat finanszírozását az érintett államok (származási és célországok nemzeti költségvetései) hosszabb távon biztosítsák. A jelent projekt befejezésétől kezdve, 2023. április 1-től az IOM azokban a célországokban azonosított áldozatoknak tudja a hazautazását megszervezni és a reintegrációját támogatni, ahol fut Támogatott Önkéntes Hazatérési és Reintegrációs Programja, ilyenek – a magyar áldozatok jellemző célországaik közé tartozó - Svájc, Németország, Hollandia, és Svédország. Az IOM budapesti irodája folyamatosan keresi a lehetséges finanszírozási forrásokat ahhoz, hogy a külföldön áldozattá vált magyar állampolgároknak minél kiterjedtebben és stabilabban tudjon segítséget nyújtani a jövőben is.

Az áldozatok eseteit csak teljes komplexitásukban lehet úgy kezelni, hogy a kívánt cél, azaz az újra áldozattá válás elkerülése, elérésére érdemi esély nyíljon. Az átfogó és hatékony segítőmunka biztosítása okán elengedhetetlen a megfelelő szaktudással és tapasztalattal rendelkező szociális segítő munkatársak jelenléte a jövőbeni programokban is, akik a traumatizált helyzetben lévő, már áldozattá válásukat megelőzően is jelentős anyagi depriváltságtól szenvedő és támogató társas, családi hálózatot nélkülöző személyek esetében is kellő biztonsággal tudnak asszisztenciát nyújtani az áldozatok életének újjáépítését érdemi eséllyel megvalósító reintegrációs terv felrajzolásában. Az emberkereskedelem közvetlen áldozatainak mellett fontossággal bír a bűnelkövetés közvetett áldozatainak – kedvezményezettek gyermekei, közvetlen eltartott családtagjai – bevonása is a segítő programokba, hisz a reintegráció sikere az ezen személyekhez fűződő szoros kapcsolattól nem elválasztható.

A külföldön emberkereskedelem áldozatává vált magyar állampolgárok számára jelenleg hazatéréskor két lehetőség áll rendelkezésre a hazatérést követő tartózkodási hely megválasztását illetően; vagy – gyakran halmozottan hátrányos helyzetű településeken található

szegregátumokban lévő – kiinduló lakhelyükre térnek vissza, vagy védett ház ellátását veszik igénybe. A projekt tapasztalatai szerint a hazatérő kedvezményezettek esetében szükséges lett volna olyan köztes intézményi megoldásra mely ugyan segítséget nyújt a lakhatásában, szakszerű szociális, pszichológiai és jogi asszisztenciát is nyújtva, ugyanakkor a védett ház szigorú biztonsági protokolljait már nélkülözve. Ez az intézményi forma jelenleg a védett házakhoz kapcsolt félutas kiléptető házak/lakások formájában Magyarországon – köszönhetően az ezek létrehozását lehetővé tevő kormányzati támogatásoknak – rendelkezésre áll. Állaspontunk szerint a félutas kiléptető lakások száma és férőhelyállománya jelentősen bővítendő, azzal együtt, hogy a kibővült szolgáltatási állomány lehetőségeit már ne csak a védett házasként már igénybe vevők tudják felhasználni, hanem más, az emberkereskedelem áldozatként azonosított és valamilyen fokú asszisztenciában részesülő személyek is. Az azonosítási gyakorlat további fejlesztése és hatékonyságnövelése érdekében pedig továbbra is szükséges a széles körben értelmezett jelzőrendszeri szereplők folyamatos képzése és az emberkereskedelem áldozatai helyzetét illető érzékenyítése.

Az IOM budapesti irodájához a projektidőszak alatt befutó jelzések számából jól érzékelhető volt a konzuli szolgálatok számára nyújtott egyéb, tudásátadást célzó projektelemek végrehajtásának hatása, továbbá a magyar és a külföldi áldozatazonosításban és áldozatirányításban szerepet vállaló egyéb szereplőinek összekapcsolása. A nemzetközi áldozatirányítási mechanizmusok folyamatos fejlesztése és karbantartása a továbbiakban is elengedhetetlen lesz ahhoz, hogy az áldozattá vált állampolgárok érdemi segítséghez jussanak mind az áldozattá válás helyén, mind pedig itthon.

Az IOM budapesti irodája ezúton is ki kívánja fejezni köszönetét az áldozatok segítésében eseti vagy állandó jelleggel résztvevő minden partnerének, továbbá a projektben résztvevő kedvezményezetteknek azért, hogy megtiszteltek minket bizalmukkal életüknek egy ilyen sérülékeny időszakában.

KAPCSOLAT

A IOM Budapest „BBA-5.4.5/17-2020-00001 - Komplex hazatérési és reintegrációs program emberkereskedelem áldozatai számára” című projektjének weboldala további hasznos információkkal és anyagokkal az alábbi linken elérhető:

<https://hungary.iom.int/ct-return>

Amennyiben kérdése merülne fel a jelen tanulmányban leírtakkal kapcsolatban, vagy emberkereskedelem potenciális magyar áldozatának segítése kapcsán szeretne információhoz jutni, várjuk megkeresését az alábbi elérhetőségeken:

Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM)

Cím: Radnóti Miklós utca 2, Budapest, 1137, Magyarország

Telefonszám: +36 1 472 2500

Email: iombudapest@iom.int